

ABBĀSID DIPLOMACY AND THE RECEPTION OF THE "AI-ADABU L-KABĪR" AS A MIRROR FOR PRINCES

Irina Erhan

PhD Student, National School of Political Sciences and Public Administration

Abstract: The objective of this article seeks to advance the analysis of the work of Ibn al-Muqaffa^c and his category of literary genre called adab, developed during the ^cAbbāsīd culture. Thus, the Persian scribe Ibn al-Muqaffa^c treats in his „al-Adabu l-Kabīr” the political thought dating from the ^cAbbāsīd dynasty, because a lot of concepts related to governance in the Islamic society can be found in his work.

This paper illustrates how Ibn al-Muqaffa^c offers a manual for behavior and protocol intended for members of the ruling class, going back to virtuous ancestors, because he linked the traditional political knowledge of the ancients' Sasanian kingship with the values of Arab society. Indeed, Ibn al-Muqaffa^c established a significant contribution in the "mirror for princes" genre and his "al-Adabu l-Kabīr" is a remarkable literary and political workbook.

Regarding the methodological device, the research will opt in favour of content analysis, treated in multidisciplinary perspective, because "adab" as a literary genre provides an analytic framework about the manner in which the ancient Persian conceptions of the polity constituted a good guide of the nature of power, deploying various suggestions into the field of political thought.

Keywords: adab genre, content analysis, diplomacy, Persian thought, ^cAbbāsīd dynasty

I. Introducere

Revendicarea "dreptului dinastic" de către moștenitorii celui de-al patrulea calif ^cAlī ibn 'Abī Ṭālib a adus cu sine mutații semnificative în planul diplomației musulmane prin atenuarea discursului religios, statuarea de prerogative distincte personalului diplomatic, abandonarea stilului de viață patriarhal instituit de primii patru califi al islamului și adoptarea de ceremonialuri de curte specifice curților bizantină și persană.

Astfel, secularizarea diplomației islamice s-a produs în timpul dinastiilor umayyadă și abbasidă, când imperiul dispunea de o conducere ierarhizată și de o putere centrală, ce nu mai acorda atât de mare importanță preceptelor coranice. (Miquel, 1994, p. 108)

Pe de altă parte, în timpul umayyazilor a avut loc resemantizarea vocabulei „calif”, aceștia considerându-se, mai degrabă, „loțiitori ai lui Dumnezeu” – „ḥalīfātu l-Allāh” decât „loțiitori sau succesori ai trimisului lui Dumnezeu” – „ḥalīfātu r-rasūl Allāh”. Laura Sitaru explică această resemantizare ca rezultat al „tregerii de la ḥilāfa la mulk, adică de la califatul inițial (care apela la principiul consultării pentru desemnarea califului) la cel de tip ereditar”, o influență majoră având-o, în definitiv, vecinătatea cu Imperiul Bizantin. (Sitaru, 2009, p. 44)

Considerat chiar „umbra lui Dumnezeu pe pământ”, califul, în timpul dinastiei abbaside, a împrumutat foarte mult din imaginea șahișahilor sassanizi, operând modificări inclusiv la nivelul ceremonialului de curte, unde rangul fiecărui supus a început a fi stabilit de familia califului. Poziționându-se la distanță considerabilă față de supușii săi, califul devine, în timpul dinastiei abbaside, depozitarul absolut al legii divine, loțiitorul lui Dumnezeu pe Pământ, considerându-se un spirit evoluat spiritual, care îl distinge de oricine altcineva. (Brusanowski, 2009, p. 59 - 60)

Or, această nouă concepție despre stilul de guvernare a condus la cristalizarea statutului personalului diplomatic care cuprinde „ulū l-’amri” sau liderii musulmani de rang înalt, precum șeful comunității musulmane și vizirii, și apoi însărcinații imperiului pe lângă diferitele cancelarii imperiale.

Islamul este o religie a eticii, în care calitățile spirituale ale conducătorului trebuie să domine, califul însuși fiind depozitar al unei aure spirituale și al unui cumul de calități obligatorii, precum onorabilitatea, indispensabilă validității mărturiei de credință, prudența și rigurozitatea în decizii, calitatea de „muḡtahid” și aptitudinea de a-și exercita autoritatea (Riziki, 2005, p. 152) Astfel, potrivit biografilor arabi, Muḡāwiya recurgea la forță doar în cazuri excepționale, doar în momentul în care erau consumate toate soluțiile, izvoarele istorice caracterizându-l printr-o blândețe și o stăpânire de sine, capabile să-și dezarmeze dușmanii: „Nu-mi ridic sabia dacă pot da cu biciul și nu dau cu biciul dacă vorba mi-e de ajuns. Doar un fir de păr dacă mă leagă de oameni, nu-l las să se rupă; când ei trag, eu las, iar când ei lasă, eu trag.” (Hitti, 2008, p. 129)

II. Genul literar ”adab”

Victoria abbasizilor în fața umayyazilor s-a tradus, într-o manieră subtilă, prin victoria iraniilor, ideile și sistemul de guvernare persan acaparând administrația abbasidă. Ruptura de modelul umayyad a produs mutații inclusiv în planul sociocultural, casta scribilor (ar. ”kuttāb”, cu forma de sg. kātīb), în general, de origine iraniană, impunându-se definitiv în literatura arabă printr-un gen literar inedit, numit ”adab”.

Analizat ca termen de dicționar, ”adab” se folosește în limba araba pentru ”literatură, însă, în secolele dinastiei abbaside, ”adab” a înglobat sensul de știință a bunei guvernări, ce apare sub forma unor manuale și care au o funcție didactică și una ceremonială. (Gibb, 1970, p. 52)

Reflectând nivelul de civilizație și cultură al epocii, unde apetența pentru retorică și poezie se datora și nonarabilor, în special, iraniilor, acest gen de literatură a revoluționat literatura arabă clasică, devenind un instrument de educare a tinerilor prinți în ascensiunea lor, iar politețea capătă valențele unei tehnici care se regăsește la baza educației neexperimentatului principe musulman (Wiet, 1966)

Analiza contextului istoric aduce în prim-plan faptul că acești scribi persani, deveniți secretari clientelari la curtea califului, au revoluționat literatura arabă prin promovarea unei noi forme de gândire politică, îmbrăcată într-un stil islamic cosmopolit, ce promovează, în realitate, idealurile culturale și politice ale grandiosului Imperiu Sassanid. (Yousefi, 2015, <http://dx.doi.org/10.1080/00210862.2015.1073912>)

În definitiv, potrivit lui André Miquel, proza arabă are drept puncte de plecare modelul persan, scribii iranieni reușind să inoveze prin introducerea genului literar ”oglinda principelui”, al cărui conținut este focalizat pe reguli de conduită religioasă, morală și culturală, moștenite de la strămoșii arabi, perși și chiar greci. (Pellat, 1976)

Autorii de ”adab” au combinat admirabil guvernarea iraniană veche cu sursele islamice, acest gen literar oferind o ”notă de rafinament literar” în care se regăsesc compoziții originale și traduceri de fabule, aforisme și proză narativă din persană în arabă, ce au fost asimilate complet de lumea arabo-islamică. (Yousefi, 2015, <http://dx.doi.org/10.1080/00210862.2015.1073912>)

II.1. Contribuția lui ‘Abdāllah Ibn al-Muqaffa’ la genul literar ”adab”

‘Abdāllah Ibn al-Muqaffa’ reprezintă unul din contributorii persanilor arabizați la genul ”oglanda principelui, „al-‘Adabu l-Kabīr”, „al-‘Adabu ʃ-ʃaḡīr” și „Risālatu ʃ-ʃaḡābati” constituindu-se în reale manuale de guvernare, inspirate din literatura sassanidă de curte, ce abundă în sfaturi politice adresate califilor și sfetnicilor acestora.

Conform izvoarelor istorice, Ibn al-Muqaffa’ s-a născut într-o familie de dehqān¹-i zoroastrieni, care a cunoscut grandoarea Imperiului Sassanid și care a conștientizat că distrugerea națiunii persane de către arabi prin anihilare ar conduce inevitabil la distrugerea culturii, istoriei, obiceiurilor și civilizației naționale.

Mănat de revitalizarea civilizației persane și de evidențierea superiorității acesteia, Ibn al-Muqaffa’ contribuie decisiv la transferul moștenirii sassanide către cultura islamică, scrierile și traducerile sale fiind, în esență, o modalitate de transmitere a istoriei epice persane către lumea islamică, dar și a creșterii puterii iraniene odată cu dominația sa asupra culturii arabe. (Tahmazi, Asl, 2015, <http://jpssjournal.com/wp-content/uploads/paper26.pdf>)

Opera sa științifică trebuie analizată din perspective gândirii sale naționaliste, Ibn al-Muqaffa’ conștientizând că scrierile și traducerile sale pot fi un imbold pentru ieșirea iraniienilor din situația dificilă în care se regăseau în timpul dinastiei umayyade, iar accederea sa în casta funcționarilor de curte de la Bagdad i-a oferit oportunitatea de a contribui la reformarea structurii politice și guvernamentale a califatului abbasid. Or, această reformă ce transpare din scrierile și traducerile lui Ibn al-Muqaffa’ poate fi caracterizată prin fuziunea dintre preceptele coranice și modelul de guvernare preislamic iranian, opera sa meritând a fi analizată în cheie politică și etică.

Astfel, Ibn al-Muqaffa’ accentuează absența liniei de demarcație între literatura adab și politica, statutul de scrib permițându-i, într-o manieră generoasă, să analizeze, teoretizeze și critice puterea politică a vremii și să formuleze o ”teorie-hibrid” a guvernării printr-un tratat de educație în care sunt vehiculate idei politice și de etică.

¹ Clasă socială de condiție medie din perioada sassanidă, formată din posesori de terenuri

III. Principele ideal al lui Ibn al-Muqaffa^c în „al-‘Adabu l-Kabīr”

Studiul în limba arabă „al-‘Adabu l-Kabīr” al lui ^cAbdāllah Ibn al-Muqaffa^c reprezintă un manual despre arta gestionării afacerilor diplomatice de către posesorul puterii absolute, în care sunt enunțate normele unei guvernări ideale.

Adresându-se califului abbasid al-Manṣūr în calitate de secretar al acestuia și permițându-și să-i ofere o serie de sfaturi etico-religioase universal valabile, într-o epocă în care al-Manṣūr îi pedepsea aspru pe cei ce interveneau în afacerile statale, Ibn al-Muqaffa^c, în calitate sa de *kātib*, a contribuit, într-o manieră determinantă, la cizelarea limbii și culturii arabe prin reliefarea unei califat într-o convulsie politică și culturală, în care deținătorul puterii devine referent al unui anturaj personal și al unei mulțimi de secretari și funcționari atașați diferitelor ministere. (Cassarino, 1996, p. 303)

În tratatul „al-Adabu l-Kabīr”, Ibn al-Muqaffa^c recomandă prințului domnitor, pe care nu-l plasează temporal sau spațial, câteva reguli de comportament și conduită, ce trebuiau respectate în relațiile cu ceilalți, inclusiv în contactele diplomatice stabilite cu terțe puteri, subliniind că raportarea la generațiile anterioare și la epoca de aur a islamului este vitală unei bune guvernări.

În „al-Adabu l-Kabīr”, Ibn al-Muqaffa^c își dezvoltă ideile într-o formă literară regăsită în civilizația persană, ce abundă în referiri la vremurile demult apuse și la mediul în care a trăit, conferind astfel textului o notă atemporală:

Qāla ^cAbdāllah ibn al-Muqaffa^c: wa ḡadnā an-nāsa qablanā kānū u^czma aḡsām^{an}, wa awfara ma^c aḡsāmihim, aḡlām^{an}, wa aṣadda qūwa, wa aḡsana bi-qūwwatihim li-l-amūri itqān^{an}, wa aṭwala a^cmār^{an}, aḡdala bi-a^cmārihim li-l-aṣyā^c iḡtibār^{an}. [...]. (Al-Muqaffa^c, 1970, p. 97)

[Oamenii generațiilor anterioare erau de o corpolență superioară nouă și, mai mult, erau dotați cu spirite elevate. Erau mai puternici decât noi, ceea ce le conferea o mai accentuată abilitate de realizare a acțiunilor și se bucurau de o speranță de viață mai mare, ceea ce le asigura o experiență de viață foarte bogată.]

Superioritatea fizică și morală a generațiilor anterioare - *ḡadnā an-nāsa qablanā* - nu este evocată întâmplător, întrucât aceste „generații anterioare” au o extraordinară forță de simbol, care trebuie recuperat și la care trebuie să se raporteze permanent suveranul, fiind

percepute drept modele ideale și exemple ale continuității de principii și idei pentru generațiile viitoare.

În capitolul intitulat „Principii elementare de uzanțe în materie de religie”, Ibn Al-Muqaffa^c îl sfătuia pe suveran, căruia i se adresează permanent cu „tu”, la persoana a II-a singular, să adopte norme de comportament care să-i asigure îndeplinirea justă a îndatoririlor prinților.

[...] *Wa așlu l-amri fī l-kalāmi 'an taslama min as-saqāti bi-t-tahaffuẓi, tumm'in qadarta °alā bulūgi ṣ-ṣawābi, fahū afdālu așlu l-amri fī l-ma^cīṣati alaātaniyya °an ṭalabi l-ḥalāli wa 'an tuḥsina t-taqdīra lamā tufīdu wa mā tunfiqū [...].* (Al-Muqaffa^c, 1970, p. 102)

[Arta de a vorbi bine constă, mai înainte de orice, în a face dovada vigilenței în vederea omiterii de greșeli, de aceea ar fi de preferat să exprimi doar lucruri juste. Iar în ceea ce privește modul de subzistență, principiul elementar constă în a nu căuta niciodată să obții mijloace licite pentru a parveni, ci în a evalua cu precizie cheltuielile și veniturile, fără a abuza vreodată de opulența pe care ai putea să o obții.]

Acest dar al retoricii își are rădăcinile în epoca preislamică, cuvântul și rostirea elocventă, îngrijirea față de limba arabă, păstrarea ritmului și a prosodiei cristalizând înțelepciunea populară arabă. Citându-l pe °Amir Ibn °Abdu l-Qays², al-Jāḥiẓ³ subliniază că arta cuvântului ”ajunge la inimă” doar dacă ”pornește din inimă” (al-Jāḥiẓ, în Nadia Anghelescu, 2009, p. 71), triburile arabe preislamice bucurându-se de recunoaștere doar în măsura în care reușeau să convingă prin puterea cuvântului.

Pentru a-l desemna pe suveran, Ibn al-Muqaffa^c folosește vocabula *sulṭān*, ce provine de la rădăcina *s-l-ṭ* care înseamnă inclusiv „a avea darul vorbirii”, har pe care Dumnezeu i l-a dat lui Muḥammad. (Sitaru, 2009, p. 245)

Vocabulele *wālī* și *malik* sunt folosite cu sensul de „deținător al puterii”, cu referire la responsabili sau superiori ierarhic care dețin puterea în administrația politică, cei trei termeni - *sulṭān*, *wālī* și *malik* – fiind în relație semantică, în timp ce anturajul său – companionii,

² Contemporan cu companionii lui Muḥammad, acesta a devenit faimos prin discursurile sale care cucereau auditoriul

³ Musulman nonarab, autor de literatură adab, retoriocă, de lucrări lexicografice, teologice și de scrieri politico-religioase, ce a trăit în secolele VIII - IX e.n.

consilierii, cei apropiați – sunt desemnați prin pluralul lui *wazīr – wazara*’. Ceea ce atrage atenția este însă absența unei ierarhii clare între miniștri și secretari, bine conturată, de altfel, în perioada abbasidă. (Cassarino, 1996, p. 300).

Capitolul „Prudența necesară puterii” recomandă prințului conducător o serie de calități pe care trebuie să le dobândească pentru ca autoritatea să nu-i fie știrbită de către supușii săi sau de către puterile străine, subliniindu-se necesitatea de a fi umil, de a detesta lauda și actele de măgulire,

[...] *Iyyāka - idā kunta wālī^{an} – ’an yakūna min šā^cnika ḥubbu l-madḥi wa-t-tazkiyyati wa ’an ya^crifa an-nāsu ḍalika minka [...]*. (Al-Muqaffa^c, 1970, p. 105)

[Spre nefericirea ta, dacă, odată numit prinț, manifesti un gust prea pronunțat pentru elogi și complimente, atunci și oamenii vor avea cunoștință de acestea].

de a se înconjura de oameni pioși, de a identifica, în fiecare oraș, sat și trib, oameni cu virtuți care să-l sfătuiască în adoptarea celor mai bune decizii (Cassarino, 1996, p. 300).

[...] *A^craf ahla d-dīni wa l-murū^cati fī kulli kūratⁱⁿ wa qaryatⁱⁿ wa qabīlatⁿ, fayakūnū hum, iḥwānaka wa acwānaka wa bi-ṭānataka wa ṭiqātaka [...]*. (Al-Muqaffa^c, 1970, p. 105 - 106)

[Trebuie să cunoști oameni ai religiei și pe cei care se remarcă prin calitățile lor umane (ahl al-murūca) din fiecare oraș, sat și trib. Tu ți-i vei face prieteni (iḥwān), colaboratori (a^cwān), confidenți (biṭāna) și oameni de încredere (ṭiqāt).]

Calitățile șefului comunității credincioșilor sunt numeroase, așa cum le enunță Ibn al-Muqaffa^c, fiind deseori puse în ecuație cu cele ale predecesorilor ummayazi, care erau ignoranți și conservatori, reticenți la orice tip de reformă administrativă, evitând să asculte sfatul altora și incapabili să se înconjoare de persoane de încredere, anturajul fiind format din persoane incompetente și slab instruite. (Cassaroni, 1996, p. 306)

În accepția autorului tratatului, califul trebuie să se înconjoare de oameni cu o solidă educație, loiali față de suveran și capabili să-l consilieze, de elite care să se remarce prin cunoștințe în materie de religie și prin valori care derivă din servicii aduse cauzei islamului și care să se constituie într-un model pentru funcționari și de masele populare. (Cassaroni, 1996, p. 309)

Sfătuindu-și prințul să aibă în anturajul său oameni ai religiei - *ahlu ad-dīni* -, Ibn al-Muqaffa^c conștientizează importanța prezenței *ulamā*^c – a teologilor musulmani - în formarea elitelor conducătoare:

[...] *Ini ubtuliyata bi-as-sulṭāni fata^cwwaḍ bi-l-^culamā^c [...]*. (Al-Muqaffa^c, 1970, p. 104)

[Confruntat cu exercitarea puterii, tu [n.trad. - prințul] trebuie să cauți refugiu pe lângă oameni ai cunoașterii].

Relația stat (*dawla*) – religie (*dīn*) este foarte bine reprezentată în tratat, fiind una de subordonare, în care *dawla* devine instrument prin care *dīn* se concretizează, de aceea trebuie să se supună, în permanentă, principiilor enunțate de *dīn*. (Sitaru, 2009, p. 60)

[...] *Litakan ḥāḡatuka fī l-wilāyati ilā talāṭi ḥiṣāl^{im}: riḍā rabbika, wa riḍā sulṭāni, 'in kāna fawqaka, wa riḍā ṣāliḥi man talī^calayhī. [...]* (Al-Muqaffa^c, 1970, p. 105)

[Pentru a governa, îți sunt necesare trei atuuri: consimțământul lui Dumnezeu, pe cel al superiorului său ierarhic (sulṭān) și pe cel al supușilor tăi cei mai buni.]

În capitolul „Consultarea oamenilor” - „*Riḍā n-nasi*”, Ibn al-Muqaffa^c își sfătuiește prințul să nu permită colaboratorilor săi cei mai apropiați – *ahlu l-balā'* – acte și gesturi familiare, ci, mai degrabă, să obțină adeziunea celor mai buni dintre ei – *al-aḥyār* –și a celor mai dreپți – *zawī l-^caqli*, să evite asocierea cu oameni ai inepușției – *ahlu l-ḡūri*, cu cei care se complac în greșeală - *aḍ-ḍalāla* - și ignoranță – *al-ḡahl*, de aceea trebuie să cunoască totul despre activitatea agenșilor săi – *ummāl*. (Al-Muqaffa^c, 1970, p. 107 - 108)

Adept al concepției și practicii puterii fostelor monarhii persane, Ibn Al-Muqaffa^c consideră că datoria prințului ideal rezidă în justețea deciziilor (Cassarino, 1996, p. 301), chiar și în ceea ce privește generozitatea sa, pentru că este de preferat un conducător tiran, dar drept, unui conducător al comunității blând, dar injust.

[...] *'I^clam 'anna ra'yaka lā yattasi^cu li-kulli ṣay'i, fafarriḡhu li-lumhimmi bi-hi wa anna mālaka lā yuḡanī an-nāsa kullahum fāḡtaṣṣa bi-hi zawī l-ḡuqūqi, wa anna karāmataka lā tuḡiqu l-^cāmmata fatawaḡḡa bi-ha ahlu l-faḍā^cili [...]*. (Al-Muqaffa^c, 1970, p. 109)

[Neputând acoperi orice lucru judecata ta, va trebui să te consacri exclusiv asupra problemelor importante. Având în vedere că mijloacele de care dispui nu sunt suficiente pentru a îmbogăți lumea, atunci trebuie să faci în așa fel încât să beneficieze

doar cei care au dreptul. Același lucru este valabil și în ceea ce privește generozitatea ta: deoarece nu trebuie să profiți de aceasta majoritatea oamenilor din anturajul tău, atunci o vei păstra celor mai merițoși.]

Tema dreptății - *‘adl*, care ocupă un loc esențial în scrierile acestui gen de literatură politică (Cassaroni, 1996: 302), este reluată și în capitolul „Fără prieteni de neîncredere” - „*Illā ṣahābi ḡayra t-tiqāti*”, unde prințul, reprezentant al puterii, trebuie să facă dovada echității în orice împrejurare, să adopte decizii corecte, imparțiale, principiu care s-a perpetuat datorită forței sale de exemplu de bună guvernare:

[...] *Wa ‘aḥaqqu n-nāsi b-iḡbāri nafsihi ‘alā’ l- cadli, fī n-naẓari wa l-qawli wa l-^{fici}li, al-wālī alaḡī bi- ‘adlihi ya^cdilu man dūnahu, wa alaḡī mā qāla ‘aw fa^cala kāna ‘amr^{an}nāfiḡⁿ ḡayra mardūdi. [...]* (Al-Muqaffa^c, 1970, p. 115)

[Cel mai merituos dintre toți, prințul, este obligat să facă dovada dreptății în analiză, discurs și acțiune, a cărui echitate se va răsfrânge asupra supușilor săi și ale cărui vorbe sau acțiuni sunt deopotrivă ordine stricte, irevocabile.]

Prin sfatul de a se supune religiei, Ibn Al-Muqaffa^c este conștient de forța acesteia în interiorul formelor stabile de guvernare, de aceea, în capitolul intitulat „Diferite tipuri de prinți” – „*Aqsāmu l-muluki*”, distinge trei categorii de suverani:

[...] *‘I^clam ‘anna al-mulka talāḡat^{am}: mulku dīnⁱⁿ, mulku ḡazm^{am} wa mulku hawa’ [...]*. (Al-Muqaffa^c, 1970, p. 111)

[Să știi că se disting trei tipuri de prinți: prințul a cărui autoritate se bazează pe religie, pe politică și pe tendințele despotice.]

Prima categorie - *mulku d-dīni*, care își construiește autoritatea pe religie, este, indubitabil, cea mai apreciată, întrucât asigură buna funcționare a statului în conformitate cu ceea ce recomandă religia în materie de drepturi și îndatoriri ale supușilor. (Cassarino, 1996, p. 300). Al doilea tip *mulku l- ḡazmi* este rezultatul unei politici ferme, care implică atacuri și critici, de aceea este nevoie de determinare în adoptarea deciziilor, în timp ce al treilea gen de prinț este rezultatul capriciului și despotismului:

[...] *Wa ‘ammā mulku l-hawa’ fala^cbu sā^catⁱⁿ wa damāru dahrⁱⁿ.. [...]* (Al-Muqaffa^c, 1970, p. 111)

[În ceea ce privește autoritatea fondată pe capriciile prințului, aceasta nu va fi decât un joc de-o clipă și ruină fără sfârșit.]

Apoi, adresându-se unui suveran ipotetic, la persoana a III-a, Ibn al-Muqaffa^c oferă o serie de sfaturi de bună conduită:

[...] *Laysa li-l-maliki 'an yağdaba, li-'anna al-qudrat^{an} min warāci ḥāğatihi. Wa laysa lahu 'an yakdiba, li-'anna-hu lā yaqdiru, 'ahadun 'ala' istikrāhi-hi 'ala ġayri mā yurīdu. Wa laysa lahu 'an yabḥala, li-'anna-hu 'aqallu n-nāsi 'udr^{an} fī taḥawwufi l-faqri. Wa laysa lahu 'an yakūna ḥağūd^{an}, li-'anna ḥaṭaruhu qadd 'ağuma 'an muğāzāti kulli n-nāsi [...]* (Al-Muqaffa^c, 1970, p. 113 - 114)

[Prințul nu trebuie să se înfurie, căci puterea îi precede nevoile. Nu trebuie să mintă pentru că nimeni nu este în măsură să-i nege ceea ce-și dorește. Nu trebuie să fie avar, pentru că el, dintre toți oamenii, are cele mai puține motive să se teamă de sărăcie. Nu trebuie să fie invidios, căci importanța rangului său îl autorizează să-i recompenseze pe toți oamenii.]

Să dea dovadă de prudență în tot ceea ce întreprinde, să aibă simțul măsurii:

Lā yuđī'anna al-wālī at-taṭabbuta 'indamā yağūlu wa 'indamā yu'fī wa 'indamā yaf'alu. [...] (Al-Muqaffa^c, 1970, p. 118)

[Prințul nu trebuie să exagereze atunci când va vorbi, va da sau va acționa.]

Pentru că poporul se va raporta permanent la modelul pe care îl reprezintă suveranul, de aceea acesta trebuie să promoveze valori precum bunătatea *al-birr* și generozitatea *murū'a* și să reducă orice manifestare a in justiției sau a infamiei *danā'a*, iar pentru a governa, prințul trebuie să aibă în vedere consolidarea puterii și crearea unei imagini bune guvernării, pentru că forța unei puteri depinde de capacitatea acesteia de a fascina:

Ğimā'cu mā yaḥtāğū alayhi al-wālī min 'amri d-dunyā ra'yāni: ra'yy^m yuqawiyy sulṭānahu, wa ra'yy^m yuzayynuhu fī n-nāsi. Ra'yyu l-quwwati aḥqqhumā bi-l-budā'ati wa 'awlāhumā bi-l-aṭarati. [...] (Al-Muqaffa^c, 1970, p. 118 – 119)

[Pentru a governa, suveranul trebuie să abordeze în două moduri afacerile lumești: primul constă în consolidarea puterii sale, iar a doua se referă la crearea unei imagini favorabile acesteia în fața poporului. Iar problema consolidării puterii este prioritară, de aceea merită să fie prima abordată.]

În părțile a doua și a treia ale tratatului, Ibn al-Muqaffa^c a schimbat destinatarul sfaturilor sale, formulând o serie de norme adresate curteanului, pe care îl îndeamnă să rămână alături de suveran, oferindu-i acestuia sfaturi în vederea corectării greșelilor de conduită, să nu aducă

atingere demnității prințului, să nu coalizeze cu alți curteni nemulțumiți de viața de la curte, iar în cazul în care curteanul nu face față exigențelor de la curte, Ibn al-Muqaffa^c îl sfătuiește să se îndepărteze de principe și de anturajul acestuia. (Cassarino, 1996, p. 302)

In šugilta bi-šuhbati al-mulūki fa^calīka bi-tūli l-murābiṭati fī ḡayri mucātabatⁱⁿ, wa lā yuḥditanna laka l-astī^canāsu ḡaflat^{an} wa lā tahāwun^{an}. Idā ra^cytu as-sulṭāna yaḡ^cluka aḥ^{an} fa-aḡ^calhu 'ab^{an}, tumma in zādaka fa-zidhu. [...] (Al-Muqaffa^c, 1970, p. 120)

[Dacă ajungi în anturajul prinților, va trebui să-i frecventezi mult timp, fără a le aduce vreun reproș. Vei avea grijă ca familiaritatea instalată între voi să nu neglijeze respectul. Iar dacă prințul te va trata ca pe unfrate, atunci tu trebuie să-l tratezi ca pe un tată, iar, apoi, dacă el se arată mai familiar cu tine, atunci arată-te și tu mai familiar cu el.]

Autorul tratatului îl sfătuiește pe curtean să intre în anturajul prințului dacă acesta ultimul îi apreciază calitățile umane –*bi-šāliḥi murū^catika* - înainte de a fi fost investit cu putere și să ia cuvântul doar când este întrebat sau are ceva interesant de spus:

Wa lā yū^cmaru bi-ḥudūrihi ilaa li-^cināyātⁱⁿ bi-hi, aw yukūn ḡawāb^{an} li-šay^ci su^cilta ^canihi. [...] (Al-Muqaffa^c, 1970, p. 120)

[Și nu vei vorbi, în prezența prințului, decât pentru a zice ceva cu sens sau pentru a răspunde la o întrebare care ți-ar fi fost pusă de el.]

Accentuând necesitatea justiției în tot ceea ce întreprinde, Ibn al-Muqaffa^c consideră că obiectivitatea opiniilor și a deciziilor sunt vitale unui curtean care dorește să obțină recunoașterea celorlalți:

Wa idā aradta an yuqbala qūluka, fa-šahḥiḥ ra^cyaka wa lā tašuwabnnahu bi-šayy^cy min^a l-hawa^c, fa-inna ar-ra^cya yaqbaluhu minka l-^caduwwu, wa l-hawa^c yaruduhu ^calayka l-waliyyu. [...] (Al-Muqaffa^c, 1970, p. 122)

[Dacă tu vrei ca vorbele tale să fie acceptate, atunci va trebui să faci dovada obiectivității în judecata ta și niciodată să nu emiți vreoo considerație arbitrară. Fiindcă judecata ta, dacă este obiectivă, atunci va fi acceptată și de adversarul tău, iar dacă este arbitrară, atunci va fi respinsă chiar și de către un prieten.]

În ultimul capitol al tratatului său, care se concentrează pe conceptul fundamental al prieteniei, Ibn al-Muqaffa^c îl invită pe curtean să-și cedeze bunurile și chiar viața prietenului său cel mai apropiat și să fie umil chiar dacă realizează că este superior aproapelui său:

'Ubdul li-ṣadīqaka damaka wa mā laka, wa li-ma^crīfdaka wa maḥḍarka wa li-l-^cāmmati bi-šraka wa taḥannunala, wa li-^cuduwwika ^cadlaka wa 'inṣāfaka. Wa adnin bi-dīnika wa ^cirḍika ^can kulli aḥad^m.. [...] (Al-Muqaffa^c, 1970, p. 142)

[Pentru un prieten, îți vei vărsa sângele și îți vei da averea. Pentru simplele tale cunoștințe, vei acorda asistență și te vei arăta disponibil. Unui om din popor, îi vei oferi jovialitate și gentilețe. Față de un dușman, te vei arăta drept și echitabil. Dar pentru nimeni nu vei face concesii privind religia și onoarea ta.]

În partea concluzivă, autorul rămâne în sferile puterii, enunțând norme și sfaturi, care par a fi rezultatul originii sale persane, îmbogățită prin învățarea arabei, prin experiența de *kātib* de la curtea guvernatorului ummayad Dā^cwūd ibn Ḥubayra și, apoi, prin activitatea de la curtea unchiului califului al-Manṣūr.

Concluzii

Îndemnându-și principele să se înconjoare de persoane virtuozose și competente, Ibn al-Muqaffa^c introduce obiceiuri, tradiții, practice persane, iar concepția sa asupra virtuților suveranului, a anturajului său sau asupra noțiunii de prietenie transformă „Al-Adabu l- Kabīr” într-o operă atipică genului adab, care ar putea oricând să influențeze conduita politică a unui suveran.

Ibn al-Muqaffa^c și-a scris opera în perioada transferului de putere – *naql as-sulṭan* - de la ummayazi, care au redus califatul la o domnie seculară, la abbasizi, care au încercat să facă din legea islamică legea unui califat în care se regăseau populații și credințe diverse. (Cassarino, 1996, p. 303)

BIBLIOGRAPHY:

- Angheliescu, N. (2009). *Identitatea arabă. Istorie, limbă, cultură*. Iași: Polirom
- Brusanowski, P. (2009). *Religie și stat în Islam*. București: Herald
- Cassarino, M. (1996). L'image du prince chez Ibn Al-Muqaffa^c entre littérature et réalité. *Études Asiatiques*.
- Gibb, H. A. R. (1970). *Arabic literature: An introduction*. Oxford: Clarendon Press
- Hitti, Ph. K. (2008). *Istoria arabilor*. (traducere: Irina Vainovski-Mihai). București: ALL

- Ibn al-Muqaffa^c. (1970). *Al- 'Adabu l-Kabīr*. Dār al-qāmūs al-ḥadīṭ. Beirut: Al-Bayan
- Miquel, A. (1994). *Islamul și civilizația sa* (traducere: Gloria D. Ceacalopol și Radu Florescu). Volumul 1. București: Meridiane
- Pellat, Ch. (1976). Variations sur le thème de l'"adab". *Etudes sur l'histoire socio-culturelle de l'Islam (VIIe-XVe s.)*. Londres
- Riziki, A. M. (2005). *La diplomatie en terre d'Islam*. Paris: L'Harmattan
- Sitaru, L. (2009). *Gândirea politică arabă. Concepte-cheie între tradiție și inovație*. Iași: Polirom
- Tahmazi, A., Asl, P. A. (2015). Ibn Al-Muqaffa' and his Role in Political and Cultural Thoughts of Islam. *Journal of Political & Social Sciences*. Vol., 2 (5), 104-107, regăsit la adresa web <http://jpssjournal.com/wp-content/uploads/paper26.pdf>
- Wiet, G. (1966). *Introduction à la Littérature arabe*. Paris: G.-P. Maisonneuve & Larose
- Yousefi, N. (2015). Islam without Fuqahā' : Ibn al-Muqaffa' and His Perso-Islamic Solution to the Caliphate's Crisis of Legitimacy (70–142 AH/690–760 CE). *Iranian Studies*, regăsit la adresa web <http://dx.doi.org/10.1080/00210862.2015.1073912>